

Charles de Méan en het costumiere recht te Maastricht

“Consuetudine etiam, seu jure non scripto, nonnulla apud Trajectenses servantur”.

(CH.DE MÉAN, OBSERVATIONES, 342.7).¹

Wie zich verdiept in Maastrichtse civielrechtelijke procesdossiers uit de zeventiende en achttiende eeuw, treft in de schriftelijke stukken, die door advocaten en rechtsgeleerde adviseurs bij de toenmalige Maastrichtse gerechten werden overgelegd, veelvuldig verwijzingen aan naar wettelijke regels, rechterlijke uitspraken en rechtsgeleerde verhandelingen, die de betogen der juristen moesten ondersteunen.²

Onder de auteurs naar wier werken vaak werd verwezen, nam de Luikse rechtsgeleerde Charles de Méan (1604-1674) welzeker een vooraanstaande plaats in, omdat hij, meer dan wie ook van de zeventiende-eeuwse rechtsgeleerde schrijvers in de Lage Landen, vertrouwd was met de zo specifieke rechtsinstellingen en het geldende recht dier dagen te Maastricht.

Een bijeenkomst als die van vandaag, waarop historische relaties tussen de steden Luik en Maastricht aan de orde zijn, biedt een goede gelegenheid om de persoon van

Charles de Méan, diens werk en met name ook de betekenis van deze Luikse magistraat en rechtsgeleerde voor de rechtsvorming te Maastricht, eens nader te bezien.

Allereerst zal in het navolgende kort aandacht worden geschonken aan enkele belangrijke maatschappelijk functies die Charles de Méan als magistraat te Luik en te Maastricht heeft uitgeoefend. Wat meer uitvoerig zal daarna worden stilgestaan bij zijn rechtsgeleerd oeuvre. Diens talrijke, in een vijftal afleveringen in de jaren 1652-1668 te Luik verschenen "Observationes", waarin werd voortgebouwd op een verhandeling van zijn vader, Pierre de Méan, zullen daarbij binnen de gezichtskring worden getrokken.

In het daarop volgende deel van het betoog heeft het proces van rechtsvorming, zoals zich dat in de zeventiende eeuw in de vanouds tweeherige stad Maastricht voltrok, onze aandacht. Dat Charles de Méan aan dit rechtvormingsproces een niet onbelangrijke bijdrage heeft geleverd, zoals zal blijken, was een gevolg van het feit dat hij in de gerechtelijke rechtspraktijk te Maastricht als commissaris-deciseur van Luikse zijde, gedurende niet minder dan 35 jaar, onder meer meebesliste over civielrechtelijke geschillen, die ter stede in hoogste instantie aan een gerechtelijk oordeel werden onderworpen. Hij was daartoe bij uitstek gekwalificeerd wegens zijn intensieve bestudering van het Maastrichtse recht. Zijn studies op dit terrein werden door hem meer uitvoerig geëtaleerd in beschouwingen, die in het derde deel van zijn "Observationes" zijn ondergebracht. In de literatuur is aan dit onderdeel der "Observationes", op een enkele bemerking van de 19e-eeuwse auteur Crahay na, nooit enige aandacht geschonken, hoewel het voor de kennis van het oud-stedelijk recht van Maastricht van groot belang is.³

CHARLES DE MÉAN: MAGISTRAAT EN RECHTSGELEERDE

Charles de Méan, die in 1604 te Luik werd geboren, stamde uit een aanzienlijk Luiks geslacht.⁴ Diverse van zijn voorouders bekleedden belangrijke functies in het Luikse prinsbisdom en ook zijn vader, Pierre de Méan, was een gewaardeerd vertrouwensman van zowel de prinsbisschop Ernst van Beieren (1581-1612) als van diens opvolger, Ferdinand van Beieren (1612-1650). Hij was onder meer raadsheer in de Geheime Raad en schepen in het hooggerecht ter stede. Zoon Charles behaalde de licentiaatsgraad in de beide rechten aan de Universiteit van Leuven en na een verblijf te Parijs vestigde hij zich te Luik, waar hij huwde met Jeanne van der Heyden à Blisia, dochter van een Luiks burgemeester.

Na het overlijden van zijn vader in 1638 werd Charles de Méan benoemd tot lid van zowel de "Conseil privé" van de prinsbisschop als van de Luikse "Conseil ordinaire".⁵ Op 30 juli van hetzelfde jaar werd hij in de plaats van zijn vader door de prinsbisschop benoemd tot commissaris-deci-

Portret van Charles de Méan, door Michael Natalis, 1653 (GAM, cat.nr. 309)

seur te Maastricht.⁶ Uit de genoemde functies vloeiden naast bestuurlijke taken vooral ook gerechtelijke werkzaamheden voort, die een degelijke kennis vereisten van niet alleen het gemene geleerde recht, maar zeker ook van de diverse regionaal of lokaal bepaalde gewoonterechten (“costumen”), die in zwang waren in de onderscheiden rechtskringen, waarbinnen de genoemde gerechtelijke colleges jurisdictie uitoefenden.

Voordat de Méan in 1641, bij de jaarlijkse verkiezing der Luikse burgemeesters en raadsverwanten, voor de eerste maal tot burgemeester werd gekozen, deden zich in de stad al vele jaren lang ernstige troebelen voor op politiek en godsdienstig terrein.⁷ Soms zelfs gewapend, stonden aanhangers van de prinsbisschop, getrouwe katholieken en de gegoede burgerij ("les Chiroux") enerzijds en anderzijds ontevreden uit de volksmassa, vreemdelingen, republikeinsgezinden en voorstanders van een grotere gewetensvrijheid ("les Grignoux") tegenover elkaar. De conflicten betroffen met name het vanouds gehuldigde beginsel van de Luikse neutraliteit in buitenlandse aangelegenheden, de inrichting van het kiesstelsel en de daarmee samenhangende medezeggenschap van het volk in bestuurlijke zaken en, na de verovering van Maastricht in 1632 door de "Hollanders", de uitoefening van de protestantse religie. Na een herverkiezing van de Méan tot burgemeester in juli 1646 laaiden de twisten opnieuw op, waarna - als gevolg ook weer van wapengeweld - de Méan, die door het volk werd gezien als een handlangers van de gehate prinsbisschop, besloot het burgemeestersambt neer te leggen. Definitief keerde hij het roerige strijdtoneel, dat de interne stedelijke politiek te Luik steeds weer opleverde, de rug toe.

Een nieuwe taak wachtte hem. In manuscript-vorm lag een door zijn vader, in opdracht van prinsbisschop Ferdinand van Beieren, geschreven ontwerp-tekst van een rechtsoptekening voor onder de titel: "Recueil des points marquez pour coutumes du Pays de Liège". Al in 1620 was Pierre de Méan door de Luikse vorst belast met het verzamelen, in kaart brengen en redigeren van de gewoonterechtelijke gebruiken in het prinsbisdom, waarvan het resultaat dan, na revisie, ter goedkeuring zou worden voorgelegd aan de Staten. In 1642, drie jaar na het overlijden van de ontwerper, werden ter beoordeling van het ontwerp gedeputeerden benoemd, onder wie ook de toenmalige burgemeester Charles de Méan. De overgelegde ontwerp-tekst werd door hen positief beoordeeld. Mede gezien de politieke tegenstellingen in de stad werd het beoogde "wetgevingsproject" echter door de Staten niet afgerond.⁸ Als ereplicht, én jegens de prinsbisschop én jegens Pierre de Méan, werd de "Recueil" door Charles de Méan in 1650 in druk uitgegeven.⁹ Hoe bruikbaar voor de Luikse rechtspraktijk dier dagen wellicht ook, kracht van wet had de optekening van het gewoonterecht niet, nu de vereiste goedkeuring van de Staten daaraan ontbrak.

Al in de opdracht van de "Recueil des points marquez" aan "Son Altesse Serenissime ... Prince Ferdinand" gaf Charles de Méan te kennen dat hij, wat het optekenen van het Luikse gewoonterecht betrof, voornemens was het werk van zijn vader voort te zetten. Nadere uitwerking, toelichting en verklaring waren immers noodzakelijk nu in de praktijk al was gebleken dat de verzameling aanleiding gaf tot foutieve interpretaties en misvattingen. In de periode 1652-1668 verscheen te Luik dan ook van zijn hand een volumineuze vijfdelige reeks werken in het Latijn onder de titel "Observationes et Res judicatae ad jus civile Leodiensium". De volledige reeks omvatte, in doorlopende nummering, een 725-tal "observationes".

Het eerste deel (Obs. 1-133) kende een vijftal tractaten.¹⁰ Achtereenvolgens handelden zij over lenen, rechtsbetrekkingen tussen ouders en kinderen, overeenkomsten over inbreng van goederen ten huwelijk, over testamenten en het erfrecht bij versterf. In het tweede deel (Obs. 134-275) kwamen successievelijk aan de orde: het recht van hypotheek en de daarmee samenhangende gerechtelijke acties, inbezitneming en inlossing van panden, familierechtelijke naasting en voorkeursrechten uit overeenkomst, contractenrecht alsmede nog enige zaken van gemengde aard en een korte aanvulling op eerder gegeven uiteenzettingen.¹¹ Daaraan werden nog toegevoegd: de tekst van de uit 1572 daterende "Réformation de la justice" van prins-bisschop Gerard van Groesbeeck en de "Recueil des points marquez" van Pierre de Méan. Deel drie (Obs. 276-385) opende met de behandeling van een aantal kwesties van canonicrechtelijke aard, gevolgd door uiteenzettingen over schenking onder de levenden en erfrechtelijke verkrijgingen krachtens testament of bij versterf ab intestato. Daarna werd aandacht geschonken aan rechterlijke uitspraken, hoger beroep en de tenuitvoerlegging van vonnissen en vervolgens uitvoerig ook aan het stedelijk recht te Maastricht, waarover hierna meer. Het deel sloot weerom met een appendix, waarin eerder gegeven "observations" nader werden belicht.¹² Zowel deel vier (Obs. 386-530) als deel vijf (Obs. 531-725) bevatten een grote verscheidenheid aan rechtskwesties ("varii casus"), die veelal waren ontleend aan gerechtelijke procedures, waarbij hetzij vader hetzij zoon de Méan als rechters betrokken waren geweest.

Vier jaar na het overlijden van Charles de Méan verscheen in 1678 nog een zesde deel in de reeks onder de titel "Definitiones ad jus civile Romanorum, Leodiensium aliarumque gentium, canonicum et feudale". De editie van dit nog in zijn laatste levensjaren door Charles de Méan geschreven deel werd verzorgd door een van diens zonen, Pierre de Méan. Edities van de gezamenlijke delen met nog daaraan toegevoegd registers op de "Observationes" en "Definitiones" verschenen in 1669/1670, 1686 en 1740/1741. Laatstgenoemde uitgave was herzien door de bekende Luikse rechtsgeleerde Mathieu Guillaume de Louvrex.¹³

Het niet alleen volumineuze maar ook veelzijdige werk van Charles de Méan omvatte een indrukwekkende verzameling van de in het Luikse prinsbisdom toen bekende gewoonterechten. Daarnaast was een van de vele verdiensten van het werk ongetwijfeld dat bij menige "observatio" ook werd verwezen naar jurisprudentie. De beschouwingen over civielrechtelijke, leenrechtelijke en kanonicrechtelijke aangelegenheden waren doorregen met talloze verwijzingen naar vele auteurs, waarbij de Méan niet schroomde menige opvatting te bekritisieren en op misvattingen te wijzen. Zijn kennis van zowel het costumiere als het gemene geleerde recht leidde in menig tractaat tot beschouwingen van rechtsvergelijkende aard.¹⁴ Zijn rechtsgeleerde Brabantse tijdgenoot Pieter Stockmans betitelde Charles de Méan als "de Luikse Papinianus".¹⁵

OBSERVATIONES
 ET
 RES JUDICATÆ
 AD
 JUS CIVILE
 LEODIENSIMUM,
 ROMANORUM, ALIARUMQUE GENTIUM
 CANONICUM ET FEUDALE.
 A. NOB. D. CAROLO DE MEAN

Toparcha d'Attrin, Serenissimo Principi MAXIMILIANO-HENRICO Archi-Episcopo & Electori Colonienſi, Episcopo & Principi Leodiensī, utriusque Bavarīæ Duci; à Conciliis Statūs, Privatis & Ordinariis, ejusdemque in Urbe Trajectēnsi ad Mosam Commissario Decifore, ac Civitatis Leodiensī olim Confule.

opus omnibus, tum Magistratibus & Judicibus, tum Jurisconsultis, Advocatis & Pragmaticis perquam utile & necessarium.

EDITIO TERTIA

Non modò à pluribus, quæ in prioribus Editionibus irreperant, mendis accuratè mundata & expurgata, sed & insuper doctissimis; Dñi M. G. DE LOUVREX Equitis, Toparchæ de Ramlot, à privatis S. C. Episcopi & Principis Leodiensī Conciliis, necnon Supremæ Jultitiæ Civitatis Patriæque Leodiensī Scabinī, & olim ejusdem Civitatis Confulis, Notis locupletata atque illustrata.

Ac tandem Indice Generali facundissimo, operæ & studio Dñi M. GORDINE Jurisconsulti & Advocati Leodiensī peritissimi completa.

TOMUS PRIMUS
 SIVE
 PARS PRIMA
 CONTINENS TRACTATUS QUINQUE:
 DE FEUDIS. | DE PACTIS DOTALIBUS.
 DE VIRO, ET UXORE, ET EO- | DE TESTAMENTIS.
 RUM LIBERIS. | DE SUCCESSIONE AB INTESTATO.

LEODII,
 Typis EVERARDI KINTS, Bibliopolæ, necnon SUÆ CELSITUDINIS
 Typographi. 1740.

Cum Privilegio SUÆ CELSITUDINIS.

Titelpagina van de *Observationes et res judicate ad jus civile* [...], van Charles de Méan, deel 1, derde druk, 1740 (RAL, bibliotheek)

RECHTSVORMING TE MAASTRICHT TEN TIJDE VAN CHARLES DE MÉAN

Optekening van gewoonterecht op het terrein dat wij thans als privaatrechtelijk zouden aanduiden, had tot in het begin van de zeventiende eeuw in de tweeherige stad Maastricht nog nauwelijks plaatsgevonden. Belangrijke rechtsoptekeningen als de “Alde Caerte” van 1283 en de “Doghter Caerte” van 1356, alsook edicten en privileges uit de 14de en 15de eeuw, bevatten nagenoeg uitsluitend regels naar welke in de late Middeleeuwen bestuur en rechtspraak ter stede waren ingericht.¹⁶ Het zogeheten “Statutenboek” van 1380 was bijna geheel van strafrechtelijke aard.¹⁷

De in de loop van de 16de eeuw door de beide stadsheren en de stedelijke magistraat getroffen regelingen handelden met name over de inrichting van de rechtspraak in hoger beroep, over de te Maastricht eeuwenoude vraag of burgers en lieden die zich in de stad vestigden tot de jurisdictie van de Luikse danwel tot die van de Brabantse stadsheer behoorden en over de afbakening van rechtsmacht tussen het indivieze stedelijk laaggerecht enerzijds en de beide hooggerechten anderzijds. Eerst in de loop van de zeventiende eeuw moesten de stadbestuurders te Maastricht zich ook gaan bekommeren over de optekening van regels die, naar oud gebruik, de rechtsbetrekkingen tussen de burgers onderling beheersten.

Na de inname van Maastricht in 1632 door de Staatse troepen onder leiding van Frederik Hendrik en het als gevolg daarvan in dat jaar gesloten capitulatieverdrag, waarin onder meer bepaald was dat de stad in den vervolge als “staet particulier” bestuurd zou worden door de Luikse prins-bisschop en de Staten-Generaal der Verenigde Nederlanden gezamenlijk, kwam voor het eerst meer expliciet de kwestie van optekening van de Maastrichtse “costuymen” aan de orde. Al spoedig na ondertekening van het capitulatieverdrag ontving het stadsbestuur van de Staatse Raad van Brabant te ‘s-Gravenhage het verzoek informatie te verschaffen over de “Rechten ende Costuymen” van de stad Maastricht. Op 4 januari 1633 werd prompt voldaan aan deze wens, doordat op die dag, onder de titel “Consuetudines Traiectenses” een gesserreerd rapport over de vanouds te Maastricht in acht genomen regels van gewoonterecht naar Den Haag werd gezonden. Van het origineel, dat in het archief van de Raad van Brabant tot dusverre niet kon worden teruggevonden, werd door de toenmalige Maastrichtse notaris Jean Lhoys de Wonck een authentiek afschrift vervaardigd. Het manuscript van deze copie collationnée is enige jaren geleden in het gemeente-archief van Maastricht boven tafel gekomen.¹⁸

Door wie de “Consuetudines Traiectenses” werden geredigeerd, is uit het manuscript niet op te maken. Als ondertekenaars werden allereerst de namen van enkele leden van de stedelijke magistraat genoemd, voor het merendeel lieden met een licentiaats- of doctorsgraad in de beide rechten.¹⁹ Daarenboven was het rapport nog door een tiental anderen getekend, die ter stede actief waren geweest of dat nog waren als burgemeester, schepen,

gezworene, rentmeester of anderszins. Als zodanig werden zij geacht wel-vertrouwd te zijn met het eigen stedelijk recht.

Met een enkel woord over deze optekening van Maastrichts costumier recht wordt hier volstaan. Allereerst werd in het rapport meer in den brede betoogd dat, evenals elders in de Nederlanden, ook de stad Maastricht, naast het gemene geleerde recht, van oudsher altijd eigen costumen en rechtsgebruiken had gekend.²⁰ Zo onder meer op het terrein van het erfrecht bij versterf, waarop bij overlijden van een gehuwd erflater, anders dan naar het gemene geleerde recht, de oorsprong van diens bezit aan onroerende goederen van groot belang was voor de erfrechtelijke weg die de onroerende goederen na het overlijden van de erflater volgden. Voor de vererving van die goederen maakte het immers groot verschil of deze afkomstig waren krachtens erfrecht of schenking van de ouders of verdere voorouders van de erflater danwel krachtens koop of andere titel van derden waren verkregen. Na aanduiding van de regels die in dezen te Maastricht vanouds in acht genomen waren, werd een en ander in de optekening geadstrueerd door verwijzing naar diverse gerechtelijke procedures, die te Maastricht in de vijftiende, zestiende en het begin van de zeventiende eeuw waren gevoerd en waarin overeenkomstig de desbetreffende gewoonterechtelijke regels was geoordeeld.

Ook andere regels van gewoonterecht, die afweken van het gemene recht, kwamen in de rechtsoptekening aan de orde. Zo erfden te Maastricht de langstlevende echtgeno(o)t(e) van zijn of haar huwelijkspartner alle roerende goederen, vorderingen, schulden alsmede het vruchtgebruik der onroerende goederen, volgens de optekening. Anders ook dan naar het gemene geleerde recht, had te Maastricht een gehuwd man de vrije beschikking over alle goederen van zijn vrouw en behoefde hij, ingeval van haar overlijden, de door haar ten huwelijk aangebrachte goederen niet aan haar erfgenamen te restitueren. Wanneer een verhuurd pand door de eigenaar werd verkocht, brak de verkoop niet de lopende huurovereenkomst. Afwijkend van het gemene recht waren eveneens de vormvereisten voor het opmaken van testamenten, gewoonterechtelijke regels met betrekking tot verjaring van aanspraken en de mogelijkheid om op iemand die voor een schuldenaar borg was gebleven verhaal te zoeken, ook al was de debiteur zelf nog niet aangesproken.

Deze en nog andere in de stad vanouds gehuldigde opvattingen van gewoonterecht werden in het rapport wel aangeduid, maar zeker niet diepgaand uitgewerkt. Voor hen die na de reductie van de stad in 1632 in naam van de Staten-Generaal in Maastricht in hoogste instantie zouden moeten oordelen over civielrechtelijke geschillen betekende de optekening niet veel meer dan een eerste globale oriëntatie, die weinig houvast bood voor de oplossing van meer ingewikkelde rechtsvragen, die zich in de praktijk aandienen.

In 1658, vijftientig jaar na de totstandkoming van deze optekening der vanouds te Maastricht in acht genomen "consuetudines", verscheen het derde deel van Charles de Méans "Observations", waarin het hiervóór

reeds genoemde over het stedelijke recht van Maastricht handelende tractaat. In de door de Louvrex herziene editie van 1740/1741 in folio-formaat, besloeg dit tractaat 59 pagina's. Na een voorwoord ("Prefatio ad lectorem") volgde een achttiental uitvoerige "observationes" (nrs. 340-357). Daarachter waren dan nog opgenomen de franse tekst van de Charta Antiqua ("Alde Caerte") van 1283 en die van het Capitulatieverdrag van 1632, in welke teksten het tweehurig régime over de stad werd vastgelegd tussen eerst de Luikse prinsbisschop en de Brabantse hertog en later de prinsbisschop en de Republiek der Verenigde Nederlanden.

In de eerste "observatio" werd uitvoerig aandacht geschonken aan het fenomeen van de Maastrichtse tweeherigheid en aan de wijzen waarop daaraan in de loop der eeuwen vorm werd gegeven vooraleer in 1632, nu door de Luikse prinsbisschop en de Staten-Generaal van de jonge Republiek, werd overeengekomen hoe, op basis van gezamenlijke en indivieze zeggenschap, de Maastrichtse "staet particulier" zou worden bestuurd. In den brede werd daarna door de Méan in een leerstellig betoog ingegaan op de relatie tussen het vorstelijk gezag enerzijds en de aan dat gezag onderworpen onderdanen anderzijds. Met name de vraag of en in hoeverre een vorst zelf gebonden was aan door hem uitgevaardigde wetten en gesloten verdragen werd uitvoerig belicht.²¹ In de daarop volgende "observatio" werd het terrein van de rechtspraak betreden en aandacht geschonken aan de beide in de stad vanouds ingerichte hooggerechten en het indivieze laaggerecht, alsook aan de sedert omstreeks het midden van de zestiende eeuw gecreëerde mogelijkheid om tegen vonnissen, die door deze gerechten waren gewezen, in hoger beroep te gaan bij commissarissen-deciseurs, die door de beide stadsheren op gezette tijden naar Maastricht werden gezonden. De rechters dienden zich in beginsel te richten naar hetgeen het gemene recht leerde, zo betoogde de Méan, tenzij te Maastricht de gewoonte of het ongeschreven recht op enig punt anders luidde.²² Evenals in de hiervóór genoemde "Consuetudines Traiectenses" werd in de onderhavige "observatio" verder in hoofdlijnen aangeduid welke rechtsbetrekkingen niet door het gemene recht werden beheerst, maar door eigen stedelijke gebruiken en gewoonten. Voor de geldigheid van testamenten was aldus uiteengezet dat niet de vereiste solemniteiten van het Romeinse recht behoeften te worden gevolgd, maar dat te Maastricht een testament van kracht was, wanneer het was opgemaakt ten overstaan van een notaris en twee getuigen.²³ Aangaande de legitieme portie van kinderen werd betoogd dat hun wettelijk erfdeel niet als aangetast werd beschouwd, wanneer zij het hun toekomende niet als erfgenaam maar als legataris of anderszins hadden verkregen.²⁴ Voor de levering van onroerend goed en de vestiging of overdracht van zakelijke rechten op onroerend goed werd erop gewezen dat daartoe de inschrijving van de desbetreffende akten in de bij de Maastrichtse hooggerechten aangelegde registers vereist was.²⁵ Als afwijkend van het gemene recht vermeldde de Méan eveneens de in Maastricht geldende gewoonterechtelijke regel dat bij verkoop van een verhuurd pand

de rechten van de huurder geëerbiedigd moesten blijven gedurende de verdere looptijd van het huurcontract.²⁶ Zoals veelal elders in de Lage Landen het geval was, werden ook te Maastricht met name de rechtsverhoudingen op het stuk van het erfrecht bij versterf door het lokale gewoonterecht beheerst. Het merendeel van de Méans beschouwingen in het onderhavige tractaat handelden dan ook over erfrechtelijke aangelegenheden.

In een tweetal "observationes" werd ingegaan op de erfrechtelijke gevolgen van het overlijden van een erflater met achterlating van zijn echtgeno(o)t(e) en hun gezamenlijke kinderen. Uitvoerig werd belicht hoe alsdan de onroerende goederen vererfd(en) op de kinderen, onder de last van vruchtgebruik ten behoeve van de langstlevende der echtelieden (syteem van devolutierecht). Door de Méan werd daarbij niet alleen aandacht geschonken aan de in de stad Maastricht geldende rechten en verplichtingen van de eigenaren en vruchtgebruiker over en weer, maar ook werd aangegeven welke opvattingen in dezen te Luik en in Brabant in zwang waren.²⁷ Enkele volgende "observationes" hadden betrekking op de erfopvolging in onroerende goederen, die een kinderloos gestorven erflater tijdens zijn leven krachtens erfrecht of schenking van vaders- of moederszijde had verkregen. Ook op het stuk van de dan geldende "paterna paternis, materna maternis"-regel werd door de Méan gewezen op de onderlinge verschillen in gewoonterechtelijk opvattingen zoals die zich in Luik, Brabant en Maastricht openbaarden.²⁸ In een aantal beschouwingen kwam de verdeling van onroerende goederen, die door echtgenoten hetzij vóór hun huwelijk hetzij tijdens het huwelijk waren verkregen, aan de orde. Breedvoerig werd in de onderscheiden uiteenzettingen aandacht geschonken aan de rijke casuïstiek die zich in dezen in de praktijk zoal aandeede.²⁹

Een van de Méans conclusies over gewoonterechtelijke opvattingen op erfrechtelijk terrein te Maastricht was, dat men zich in de rechtspraktijk aldaar nu eens richtte naar Luikse dan weer naar Brabantse gewoonten.³⁰

Enkele "observationes" aan het slot van het tractaat handelden succesievelijk over de mogelijkheid om ter stede in rechte op te treden door een arrest-procedure aan te spannen, over hetgeen te Maastricht voor recht gehouden werd bij terugbetaling van geleend geld ingeval van sterke waardedaling van geld en over het recht van "mainplévie", dat wel te Luik maar niet in Maastricht werd toegepast.³¹ Het tractaat eindigde met een historische uiteenzetting betreffende de heerlijkheid Herstal, naar aanleiding van aanspraken op soevereiniteit aldaar, die in de loop der eeuwen door Brabant en Luik aan de dag gelegd waren.³²

Zoals overal elders in het werk van Charles de Méan werd ook in diens uiteenzettingen in zijn tractaat over het Maastrichtse costumiere recht verwezen naar rechterlijke uitspraken, die het bestaan van deze of gene gewoonterechtelijke opvatting in de stad bevestigden. Enkele malen werd verwezen naar een uitspraak in hoger beroep gedaan in 1630 door de commissarissen-deciseurs van Luikse zijde, Pierre (Petrus) de Méan en Francois Morreus, over een kwestie van devolutierecht.³³ Voor het overige betroffen

de verwijzingen gerechtelijke beslissingen, die door Charles de Méan zelf, tezamen met zijn Luikse collega-commissaris-deciseur, Arnold baron de Kerckhem, in appel waren genomen of sententies, die door hen beiden tezamen met de beide afgevaardigde commissarissen-deciseurs van Staatse zijde in hoger beroep waren geweest. Gezien het overwegend erfrechtelijk karakter der "observations" in de Méans tractaat, betroffen nagenoeg alle verwijzingen problematiek inzake het devolutierecht dan wel casuïstiek in verband met de terugval van onroerende goederen van een erfflater naar de zijde van waar die goederen waren gekomen.³⁴

TOT BESLUIT

Omstreeks dezelfde tijd waarin de Méans verhandeling over het Maastrichtse recht in druk verscheen, was aan de stedelijke commissarissen-instructeurs en de beide stadspensionarissen opdracht gegeven alle recessen, die van oudsher in de stad op het stuk van bestuurlijke en gerechtelijke inrichting en betreffende recht en rechtsbedeling waren uitgevaardigd, in kaart te brengen en het geheel vervolgens in te richten als een "positieve wett". Al in 1656 was in dezen een eerste oproep namens de beide stadsheren gedaan, doch - ondanks diverse rappellen van met name Staatse zijde - duurde het nog tot 1 augustus 1665 aler het zogeheten "Recueil der Recessen" met "trompetslagh op de puye van 't stadhuyt" bekend kon worden gemaakt.³⁵ Of Charles de Méan aan het redigeren van deze "nieuwe" Maastrichtse recessen actief heeft deelgenomen, zoals door Crahay werd betoogd, kan gevoeglijk worden betwijfeld.³⁶ De auteur voerde voor zijn bewering geen bewijzen aan en van het redactionele werk zijn geen aantekeningen bewaard gebleven, voorzover tenminste tot dusverre bekend.³⁷ Gelet op het feit dat de opdracht tot inrichting van de bedoelde "wet" werd gegeven aan de commissarissen-instructeurs en de stadspensionarissen en ook de rappellen dienaangaande aan hen waren gericht, ligt het eerder voor de hand te veronderstellen dat het optekenen van de recessen en de samenstelling van de "Recueil" een zaak is geweest van een of meer van deze stedelijke functionarissen. Dat bij het redigeren van de diverse Capittels van de "Recueil" ook de desbetreffende "observations" van de Méan binnen de gezichtskring werden getrokken, is zeer wel mogelijk geweest, maar niet kan worden aangegeven tot welke rechtsoptekeningen dit nu exact heeft geleid. Het belang van de Méan voor de rechtsvorming te Maastricht lijkt veeleer gelegen te zijn geweest in het feit dat zijn uitvoerige beschouwingen in diens "Observationes" een vruchtbare voedingsbodem zijn geworden voor rechterlijke beslissingen, die in civielrechtelijk zaken in de stedelijke gerechten moesten worden genomen. Tot aan het einde van de achttiende eeuw immers zijn in de Maastrichtse rechtspraktijk advocaten, rechtsgeleerde adviseurs en rechters in hun conclusies, memories, deducties, adviezen en motiveringen van vonnissen veelvuldig naar de Méans "Observationes" blijven verwijzen en daaruit citeren, met name ook ingeval van leemten in de wetgeving en bij duisterheid omtrent de inhoud van de in de "Recueil" opgenomen recessen.

- Noten
- 1 Vertaling: "Te Maastricht worden sommige zaken ook beheerst door de gewoonte of het ongeschreven recht".
 - 2 Zie over Maastrichtse civielrechtelijke procesdossiers: A.Fl. Gehlen, "Visis actis". *Eerste bevindingen bij de openlegging van het archief der Luikse commissarissen-deciseurs te Maastricht (1632-1794)*, in: Honoris Causa. Opstellenbundel aangeboden aan Prof.Mr. O. Moorman van Kappen, Nijmegen 1999, 49-60.
 - 3 Vgl., L. Crahay, *Coutumes de la ville de Maestricht* (Bruxelles 1876), Préface, passim.
 - 4 Zie over leven en werk van Charles de Méan: M. Falloise, in: *Biographie Nationale de Belgique*, XIV, Bruxelles 1897, kol. 183-197 met aanduiding van de uit de 19de eeuw daterende literatuur. Uitvoerig ook: A. Meyers, *Charles de Méan. Jurisconculte liégeois. Sa vie et ses oeuvres* (Cour d'appel de Liège, 1926).
 - 5 Zie inzake de Luikse "Conseil privé": G. Hansotte, *Les institutions politiques et judiciaires de la principauté de Liège aux temps modernes* (Crédit Communal, Collection Histoire, Série in 8°, no. 73, 1987), 81-91; over de "Conseil ordinaire": dezelfde, *Les institutions, 178-180*; en meer uitvoerig: E. Poncelet, *Le Conseil Ordinaire, tribunal d'appel de la principauté de Liège*, in: Bulletin de la Commission Royal des Anciennes Lois et Ordonnances, 13, (1929), 133-257.
 - 6 Een afschrift van het benoemingsbesluit in: GAM, Register der Ordonnantie des nieuwen regiments van beyde genaedige Heeren en Princen deser stadt Maestricht, begonnen Anno 1580 met de verdere ordonnantiën en recessen van tijd tot tijd gevolgt 1580-1758 (herbonden Ao. 1714) (Inv. Luikse en Brabantse Commissarissen Deciseurs, nr 6), fol. 208v-209r.
 - 7 Vgl. voor het politieke en godsdienstige klimaat in die tijd te Luik: J. Daris, *Histoire du diocèse et de la principauté de Liège*, 5, XVIIe siècle, Bruxelles 1980, Réproduction anastatique de l'édition de Liège 1877; Ferd. Henaux, *Histoire du pays de Liège*, II (1419-1870), Bruxelles 1980, Impression anastatique de l'édition de Bruxelles 1902, 387-457. Samenvattend: H. Houtman-De Smedt, *Ernst van Beieren en Ferdinand van Beieren*, in: I. Schöffers, H. van der Wee en J.A. Bornewasser (ed.), *De Lage Landen 1500-1780*, 4de druk, (Amsterdam 1988), 409-413.
 - 8 Zie in dezen: E. Defacqz, *Ancien droit Belgique ou Précis analytique des lois et coutumes, observées en Belgique avant le Code civil*, I (Bruxelles 1873), 136.
 - 9 R. Dekkers (in: Bibliotheca Belgica Juridica, Brussel 1951, 114) vermeldt slechts de druk van 1650, alsook de tekst die in Pars Secunda van Charles de Méans "Observationes" is opgenomen. Ook is de "Recueil" nog eens uitgegeven in 1700 te Luik bij Joseph-Louis de Milst, "imprimeur de son Alt. Seren. Elect." Laatstgenoemde editie kent de navolgende "Table des chapitres, ou titres des Coutûmes du Pays de Liège":
 - I. Des Gens mariez et de leurs enfans (11 art.);
 - II. De Traité de Mariage (11 art.);
 - III. Des Surceans du Pays, Bourgeois, Marchands et autres et de leurs privilèges (13 art.);
 - IV. Des Biens meubles et immeubles (9 art.);
 - V. Des Cens et Rentes (17 art.);
 - VI. Des Transports et autres oeuvres de Loy (33 art.);
 - VII. Des Hypotheques et droit d'icelles (64 art.);
 - VIII. Des Retraits (25 art.);

- IX. Des Prescriptions et Servitudes (18 art.);
 X. Des Testamens (19 art.);
 XI. Des Successions ab intestat (38 art.);
 XII. Des Fiefs (10 art.);
 XIII. Des Successions és Fiefs (10 art.);
 XIV. Des cas criminelles, peines, amendes en resultantes (49 art.);
 XV. Stil de proceder ès actions tant Personelles que reelles (26 art.);
 XVI. Articles tirez des Privileges imperiaux de Maximilian I, Charles V, Ferdinand I, Maximilian II, empereurs (34 art.).
- 10 De opschriften luidden: 1. De feudis; 2. De viro et uxore et eorum liberis; 3. De pactis dotalibus; 4. De testamentis; 5. De successione ab intestato.
- 11 Ook het tweede deel bevatte vijf tractaten met als opschriften: 1. De hypothecis earumque actionibus; 2. De saisiniis et luitionibus; 3. Retractu gentilitio et conventionali; 4. Omni jure contractuum; 5. Miscellanea nonnulla brevemque priorum observationum appendicem.
- 12 De vijf tractaten van het derde deel droegen successievelijk als opschrift: 1. Quaestionum canonicarum; 2. Actuum inter vivos; 3. De jure testatae et intestatae successiois; 4. De judiciis etc.; 5. De jure urbis trajectensis reducti ad principia juris communis, cum appendice in singulis tractatibus ad priores observationes.
- 13 Zie R. Dekkers, (Bibliotheca, 114) voor de diverse edities.
- 14 Zie over de "Observationes" ook: Ph. Godding, *L'origine et l'autorité des recueils de jurisprudence dans les Pays-Bas Méridionaux (XIIIe-XVIIIe siècles)*, in: Rapport belge au VIIIe Congrès international de droit comparé. Centre interuniversitaire de droit comparé, Bruxelles 1970, 17-18.
- 15 P. Stockmans, *Tractatus de jure devolutionis*, Brussel 1667, Cap. II.8 ("Carolus de Mean, districtus illius (i.e. Luik, A.Fl.G.) et vicinarum ditionum Papinianus"). Aemilius Papinianus (einde 2de eeuw-212 n. Chr.) werd "als de grootste jurist beschouwd die Rome had voortgebracht; tot in onze dagen is hij sedert de herontdekking van het Romeinse recht geëerd als behorende tot de enkele juristen die de Europese beschaving heeft voortgebracht" (citaat ontleend aan: J.E. Spruit, *Enchiridium. Een geschiedenis van het Romeinse privaatrecht*. 3de druk, Deventer 1992, nr. 176).
- 16 Een uitzondering vormde een passage over het te Maastricht vanouds geldende devolutierecht opgenomen aan het slot van de 'Alde Caerte" (zie: L. Crahay, *Coutumes ... Maastricht*, 17-18. Zie voor de genoemde "Caerten" en de bedoelde edicten en privileges: A. Fl. Gehlen, *Het notariaat in het tweeeberig Maastricht* (Assen 1981), 9-15 en de in het notenapparaat aldaar genoemde literatuur.
- 17 Tekst van het Statutenboek van 1380 bij: L. Crahay, *Coutumes ... Maastricht*, 26-126.
- 18 GAM., Rechterlijke archieven, evac.nr. 7438. Dank aan Mr. Th.J. van Rensch, archivaris te Maastricht, die mij op het manuscript attendeerde. Een op mijn verzoek ingesteld onderzoek bij het Rijksarchief in Noord-Brabant naar het origineel leverde geen resultaat op.
- 19 Genoemd werden: "J. Dillen, J.U. licentiatus ende brabant commissaris instructeur tot Maastricht, Nicolaes Nijsmans, J.U. licentiatus, Matth. Thisius, J.U.D., Leonardus Thisius, ex consul Traiectenses et ad presens scabinus, Leonardus Paludanus, J.U. licentiatus, Matthias Hermans, questorum Traiectensium scriba".

- 20 Zie over het gemene geleerde recht: P.L. Nève, (*Europäisches*) *Ius Commune und nationales gemeines Recht: Verwechslung von Begriffen?*, in: G. Köbler und H. Nelissen (ed.), *Wirkungen europäischer Rechtskultur. Festschrift für Karl Kroeschell zum 70. Geburtstag*, (München 1997), 871-884; dezelfde, *Enige opmerkingen over het voorkomen en de betekenis van de termen 'keizer(lijk) recht', 'gemeen recht' en 'geschreven recht' in Noordnederlandse bronnen 1500-1600*, in: J.-F. Gerkens e.a. (ed.), *Mélanges Fritz Sturm etc.*, Liège 1999, 813-831.
- 21 Obs. 340. Vgl. over de verhouding "Vorst-Wet" en het adagium "Princeps legibus solutus": G.P. van Nifterik, *Vorst tussen volk en wet*, (Rotterdam 1999), 155-198.
- 22 Obs. 341.1-7.
- 23 Obs. 341.11.
- 24 Obs. 341.12.
- 25 Obs. 341.13.
- 26 Obs. 341.14.
- 27 Obs. 342-343.
- 28 Obs. 344-346.
- 29 Obs. 347-349.
- 30 Obs. 342. 7: "Inter has Leodiensium et Brabantorum consuetudines vacillant Trajectensium mores".
- 31 Obs. 354-356.
- 32 Obs. 357. Zie over de heerlijkheid Herstal: E. Poncelet, *Herstal et Vivegnis. Souveraineté territoriale, règlements de seigneurie, chartes d'affranchissement*, in: *Bulletin de la Commission royale d'Histoire de Belgique*, 102, 1937), 77-139; P.L. Nève, *Het Rijkskamergericht en de Nederlanden* (Assen 1972), 329-335.
- 33 Vgl. Obs. 342.9, 343.11 en 344.3 inzake de erfgenamen van Petrus Selis contra de erfgenamen van Gertrudis Coecken.
- 34 Behalve de verwijzingen in de vorige noot, betrof ook obs. 343.27 (de zaak: Hubertus Paquot contra Stephanus Mathot; uitspraak dd. Juli 1654) het devolutierecht. Zie voor het procesdossier in dezen: GAM., Archief Luikse commissarissen-deciseurs, nr. 291. Voor wat het terugvalrecht betreft zijn van belang beslissingen van:
- Luikse commissarissen-deciseurs dd. 12 juni 1654 (Obs. 345.13);
- Commissarissen-deciseurs van beide heren:
* dd. 30 juli 1651, obs. 344.3 (de zaak Reyner van Eys contra de erfgenamen van Servaes Cleas)
Zie voor het procesdossier: GAM., Archief commissarissen-deciseurs van beide heren, nr. 50.
* dd. juni 1654, obs. 345.13.
* dd. 4 juli 1652, obs. 345.13.
- 35 Zie inzake een en ander: Th. J. van Rensch, *De totstandkoming van het Maastrichtse Recueil der Recessen*, in: A.M.J.A. Berkvens, A.Fl. Gehlen en G.H.A. Venner (ed.), *Ten Werentliken Rechte. Opstellen over Limburgse Rechtsgeschiedenis*. (Maastricht 1990), 29-42.
- 36 Vgl. L. Crahay, *Coutumes ... Maestricht*, XXVIII.
- 37 Aldus Th.J. van Rensch, *De totstandkoming*, 36.